

ПРАКТИЧНА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 001.2; 378

I. I. Маслікова, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
i.i.maslikova@gmail.com

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО
ЯК МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

У статті розкривається зміст механізмів забезпечення якості культурологічної освіти та зростання ролі гуманітарного знання як в Україні, так і в країнах ЄС. В якості таких механізмів розглядаються міжнародне співробітництво та соціальне партнерство у системі вищої освіти. Описується позитивний досвід реалізації міжнародного співробітництва та соціального партнерства в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, учасниками якого були європейські університети, роботодавці, представники органів державної влади та студенти. Зазначаються професійні компетентності, яких набули випускники відділення культурології КНУТШ завдяки навчальним програмам, що були створені в процесі такого співробітництва. Стверджується, що механізми міжнародного співробітництва та соціального партнерства дозволяють здійснювати обмін досвідом, забезпечують мобільність персоналу, допомагають впроваджувати нові педагогічні методи, сприяють введенню нових навчальних дисциплін, здатних формувати у студентів необхідні для ринку праці знання та навички, відповідати високим стандартам забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти.

Ключові слова: гуманітарна освіта, культурологія, міжнародне співробітництво, програма "Темпус", проект HESDeSPI, соціальне партнерство, забезпечення якості освіти.

Постановка проблеми. Прийняття у 2015 році Закону України "Про вищу освіту" змусило вищі навчальні заклади змінити Статути, підготувати та прийняти нові стандарти вищої освіти, відповідно здійснити суттєві зміни в освітніх, освітньо-професійних, освітньо-наукових програмах, внести значні зміни в навчальні плани та навчальні курси [3]. Такі заходи покликани не лише подолати негативні явища українського освітнього простору, в якому часто студенти вивчали нормативні курси, які не відповідають вимогам та потребам національної економіки [1], що врешті-решт призводило до нездатності випускників працевлаштуватися на первинні посади, до яких їх готували вищі навчальні заклади [13]. Розробка нових освітніх програм в межах кожної спеціальності покликана уможливити вирішення низки взаємопов'язаних проблем: запровадити компетентнісний підхід у навчанні, розвинути культуру академічної автономності, сприяти впровадженню в навчальний процес новітніх знань, створити надійну основу для європейської та світової інтеграції [10, с. 4].

Очевидно, що з такими викликами стикнулася гуманітарна освіта, зокрема ВНЗ, що готують фахівців за спеціальністю "Культурологія". Філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 2011 року готує бакалаврів та з 2015 року – магістрів за спеціальністю "Культурологія". В основу діючого освітнього процесу на факультеті були покладені результати комплексного наукового дослідження змісту сучасної фахової освіти в галузі культурології та позитивний досвід міжнародної співпраці і соціального партнерства у межах міжнародного проекту HESDeSPI.

Аналіз досліджень і публікацій. Звернення до теоретичних розвідок у галузі "економіки культури" (О. Долгін, І. Каленюк, А. Рубинштейн), аналітичних робіт, в яких висвітлюються проблеми вищої освіти (Р. Апресян, М. Ларіонова), нормативної бази, що регламентує освітню діяльність в Україні (вітчизняні законодавчі та нормативні акти) та в Європейському освітньому просторі (міжнародні документи), методичних рекомендацій щодо розробки нових освітніх програм та професійних стандартів, практики проекту HESDeSPI дозволяє дослідити механізми, які вже сьогодні здатні бути дієвим ресурсом для забезпечення якості та конкурентоспроможності гуманітарної освіти.

Мета статті полягає у висвітленні механізмів забезпечення якості культурологічної освіти та зростання ролі гуманітарного знання в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Освітньо-наукова діяльність є однією із значних галузей духовного виробництва, що продукує спільне благо. Зрозуміло, що йдеться не про конкретні матеріальні блага, а про "освітні послуги", які надаються шляхом здійснення різноманітної діяльності – педагогічної, наукової, організаційно-управлінської – з метою задоволення освітніх потреб окремих людей та всього суспільства в цілому [4, с. 83–90]. Всім відомо, що фундаментальна роль освіти в суспільному бутті полягає у розвитку людини як особистості. Результати освітньої діяльності (як і властивість будь-якого культурного блага) пов'язані із побудовою персональної картини світу, "сенсопородженням" та самопізнанням, формуванням способу життя [2, с. 61, 83].

Незважаючи на те, що здобуття освіти є індивідуальним актом людини, що вчиться, у процесі привласнення освітніх послуг відбувається подвоєння позитивних ефектів. В якості первинних екстерналій формується свідомість особистості, в якості вторинного соціального ефекту здійснюється покращення соціального середовища – зростання соціального капіталу, підвищення якості життя, інтелектуальний та культурний розвиток всього суспільства. Отже, освіта продукує для суспільства в цілому значні позитивні соціальні ефекти, відіграє вирішальну роль у підтримці соціального згуртування, економічного зростання та глобальної конкурентоспроможності, будучи "істотною складовою соціально-економічного і культурного розвитку" [11, с. 77–92]. У такому сенсі зрозумілим постає зв'язок між розвитком сфери освіти та економічним зростанням, оскільки "структурний зсув на користь освіти та науки являє собою цивілізаційний тренд та є умовою формування нової економіки, в якій людина, що володіє знаннями, інтелектом та інформацією, постає її найважливішим активом" [11, с. 371].

Тому достатньо переконалими є положення "Національної доктрини розвитку освіти", які виходять з того, що "освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені" [7]. Отже, вища освіта сприяє досягненню позитивних соціокультурних ефектів не лише на рівні національної економіки, але й великих культурно-політичних та географічних регіонів. Так, сьогодні урядовці більшості країн Європи визнають, що оскільки "вища освіта знаходиться на перехресті освіти, досліджень та інновацій, вона є ключем до конкурентоспроможності Європи" [16].

Таким чином, навчання покликане не лише формувати соціально свідомих громадян, освітня діяльність виконує ще не менш важливу прагматичну роль. Освіта є засобом просування професіоналів, що здобули освіту, на ринку праці в умовах конкуренції з іншими суб'єктами сучасної економіки. Спільний ринок праці, який активно розвивається в останні роки в країнах Європи, повинен бути забезпечений мобільним кваліфікованим персоналом, що, в свою чергу, вимагає взаємного визнання професійних та академічних кваліфікацій. Саме це в якості пріоритетів розвитку Європейського простору вищої освіти було визначено у 2009 р. Другою конференцією міністрів освіти, що відбулася у Льовені та Лувен-ла-Ньове [14]. Зрозуміло, що освіта дійсно, а не декларативно буде впливовим чинником створення Європейської економічної спільноти лише за умови об'єднання зусиль держав, співпраці різних інституцій, задіяних в освітньому процесі.

Таке співробітництво вже сьогодні з'являється у різних сферах освітнього простору, де застосовуються нові механізми, інструменти та програми, які дозволяють трансформувати спільні європейські цілі в національні культурні політики із урахуванням регіональної специфіки. Міжнародне співробітництво має усунути перепони та забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, яка повинна базуватися на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової і дослідницької самостійності. Партнерські стосунки в галузі вищої освіти здатні активізувати мобільність студентів та науково-педагогічних кадрів, тим самим здійснюючи підготовку молоді до активного життя в демократичному суспільстві, закласти міцні засади для професійної кар'єри й особистого розвитку.

Ефективним інструментом міжнародної співпраці у сфері вищої освіти та професійної підготовки є низка програм ЄС: Erasmus, Socrates, Comenius, Eurydice, Lingua Action, Leonardo da Vinci, Grundtvig. Метою цих освітніх програм є формування та реалізація спільної освітньої політики для забезпечення соціально-економічного розвитку Європейської економічної спільноти, а саме створення конкурентної та динамічної економіки, заснованої на знаннях, здатної до сталого розвитку із зростаючою кількістю робочих місць, з високим рівнем соціальної згуртованості. Реалізація даної мети передбачає взаємне визнання дипломів і сертифікатів про набуті формальні кваліфікації серед країн ЄС, розширення академічної мобільності та між університетської співпраці, підвищення якості навчання та викладання європейських мов, розвиток інноваційних методик [5, с. 136–217].

З січня 2010-го до липня 2013 року в Україні реалізувався проект Програми Темпус "Розвиток системи вищої освіти заради поліпшення соціального партнерства та конкурентоздатності гуманітарних наук – HESDeSPI" (Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness, № 159338-TEMPUS-1-2009-1-LV-TEMPUS-SMHES), в якому партнерами виступали ВНЗ таких країн, як Вірменія, Грузія, Італія, Латвія, Молдова і Португалія. Основна мета проекту полягала у створенні і розвитку загального, доступного й успішного комплексу методичних рекомендацій, які мають сприяти збільшенню конкурентоспроможності фахівців у галузі гуманітарних наук і залученню до цього соціальних партнерів [8].

Виконання завдань проекту в Україні відбувалося в тісній взаємодії з Інститутом інноваційних технологій, Міністерством освіти і науки України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка,

Східноукраїнським національним університетом ім. Володимира Даля, Таврійським національним університетом ім. В. І. Вернадського.

Основними завданнями проекту були:

- налагодження співпраці у сфері гуманітарних наук, у тому числі в галузі культури і художньої освіти, між Україною, Молдовою, Вірменією, Грузією та університетами Євросоюзу і соціальними партнерами для модернізації освітніх підходів; допомога країнам-партнерам в оцінці існуючої ситуації, адаптації навчальних планів та методик, ґрунтуючись на кращих зразках університетів ЄС і соціальних партнерів;

- розробка методичних рекомендацій для модернізації освітнього підходу та вдосконалення соціальної співпраці в підвищенні конкурентоспроможності фахівців у гуманітарній сфері;

- розробка професійного освітнього стандарту у гуманітарній сфері на прикладі спеціальності "Менеджмент соціокультурної діяльності" за напрямом 0201 "Культура";

- підготовка матеріалів для участі в European Qualification Framework, яка є загальною європейською структурою, що об'єднує кваліфікації європейських країн в єдину систему;

- забезпечення участі галузевих міністерств, організацій, працедавців і неурядових організацій у втіленні розробленої методики освітнього підходу, що в цілому позначиться на конкурентоспроможності фахівців у галузі гуманітарних наук.

Протягом трьох років були здійснені візити членів робочої групи до Інституту менеджменту інформаційних систем (Латвія, Рига), університету Мінью (Португалія, Брага), Болонського університету (Італія, Болонья) з метою ознайомлення з роботою адміністративних підрозділів і гуманітарних факультетів, а також з політикою у галузі освіти. Зокрема, стажування викладачів в ІМІС (Латвія) дозволило ознайомитися з педагогічним досвідом університетів ЄС у галузі гуманітарних наук, технологіями практико-орієнтованого навчання, методами розробки нових курсів або суттєвого оновлення існуючих для перевірки діяльності в університетах-партнерах. Протягом двох тижнів відбувалися тренінги для модераторів щодо розвитку професійних стандартів; семінари з корпоративної соціальної відповідальності, Європейської рамки кваліфікацій, компетенції випускників гуманітарних закладів і співробітництва з ринком праці, досліджень економічних секторів/галузей, участі соціальних партнерів у процесі освіти, перспектив управління культурою і творчими галузями, ролі університету в професійній орієнтації та працевлаштуванні випускників.

Тренінги персоналу в Португалії були присвячені вимогам Болонського процесу щодо навчальних програм, викладання та навчання у системі вищої освіти. Особлива увага приділялася інформаційним технологіям у навчанні, консультуванню та оцінюванню у вищій освіті. Викладачі Університету Мінью ділилися своїм досвідом щодо електронного навчання: можливостей електронної пошти, академічного порталу, wіfі, блогів, електронних енциклопедій, платформ для електронного навчання.

Стажування в Болонському університеті включало: по-перше, знайомство із діючим зв'язком між системою освіти в Італії та ринком праці на базі міжуніверситетського консорціуму AlmaLaurea; по-друге, численні зустрічі з представниками культурних інституцій (Болонської школи журналістики; Регіонального інституту культурної спадщини регіону Емілія-Романья; Лабораторії менеджменту виконавчих мистецтв та ін.). Під час цих

зустрічей обговорювалися актуальні питання функціонування культурних інститутів, зокрема впровадження нових технологій, створення баз даних, залучення коштів до менеджменту культурного туризму.

Таким чином, відбулося поліпшення кваліфікації науково-викладацького складу, обмін досвідом, покращення координації та організації проекту, встановилися міжособистісні контакти між учасниками консорціуму та представниками ринку праці багатьох країн.

До обговорення проблем сучасної вищої освіти, необхідних компетенцій фахівців, які вимагає сьогодні ринок праці у сфері духовного виробництва, наповнення навчальних програм для бакалаврів спеціальності "Культурологія" активно залучалися соціальні партнери. Зустрічі з представниками місцевих органів самоврядування (керівниками відділів та управлінь культури обласних та районних державних адміністрацій), засновниками, директорами, кураторами мистецьких закладів і культурних інституцій (Центр сучасного мистецтва, Фонд сприяння розвитку мистецтва, PinchukArtCentre, галерея "РА", Асоціація арт-галерей України, музеї сучасного мистецтва України, арт-центр "Я Галерея" та інші) дозволили не лише налагодити діалог, але й здійснити перші кроки у забезпеченні узгодження та реалізації спільних інтересів шляхом соціального партнерства. Результатом такого широкого обговорення проблем як освіти, так і специфіки діяльності організацій культури були вироблені спільні підходи до формування навчального плану підготовки культурологів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка з урахуванням регіональної специфіки ринку праці м. Києва.

Підготовлені у межах проекту навчальні модулі "Менеджмент соціокультурної діяльності" та "Менеджмент персоналу в сфері культури", в які були включені 8 програм навчальних курсів, пройшли експертизу у фахівців київських закладів культури. Особлива увага приділялася погодженню розуміння основних принципів, методів і механізмів організації адміністративно-господарської та художньо-творчої діяльності організацій культури. Досвід соціальних партнерів із різних організацій культури у практиці управління соціокультурної діяльністю, зокрема в царині art-менеджменту та event-менеджменту, надав робочій групі великий матеріал для аналізу проблем управління персоналом та оптимального вирішення організаційно-адміністративних і кадрових питань закладів культури. Всі ці моменти є вкрай важливими для вироблення необхідних компетенцій у студентів спеціальності "Культурологія" для того, щоб вони по-справжньому були затребувані ринком праці у сфері культури.

У рамках реалізації завдань проекту та апробації нових курсів студенти взяли участь у здійсненні ряду культурних проектів. Прямим наслідком такої залученості до безпосередньої практичної діяльності стало формування профорієнтованих навичок у студентів. Студенти, приступаючи до практики, вже чітко уявляли етапи підготовки проекту та механізми його реалізації. Більш очевидною стала свідомо мотивована студентів на заявлену професійну орієнтацію роботи в художніх організаціях та проектну діяльність. Все це, безсумнівно, вплинуло на встановлення більш тісної взаємодії між представниками ринку праці та викладачами і керівниками практики.

Досвід університетів ЄС, діалог із соціальними партнерами та розроблений нашими колегами з Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського проект професійного стандарту "Спеціаліст з організації соціокультурних проектів і програм" [9] дозволили робочій групі Київського національного університету імені

Тараса Шевченка розробити спочатку навчальний план підготовки бакалаврів за спеціальністю "Культурологія" (2011 р.) та згодом навчальний план підготовки магістрів за спеціальністю "Культурологія" (2015 р.).

Досвід впровадження розроблених нових навчальних програм у 2011–2016 роках дозволяє стверджувати, що вони сприяють формуванню у майбутніх фахівців навичок і компетенцій, які відповідають вимогам сучасного ринку праці [6; 15]. Так, випускники освітнього ступеня бакалавр, що здобули спеціалізацію "Теоретична культурологія", вже здатні аналізувати науково-історичну, філософську, культурологічну та правову літературу, використовуючи різноманітні методи теоретичного осмислення феномена культури; формулювати актуальні наукові проблеми дослідження культури та окреслювати шляхи їх можливого вирішення; аналізувати будь-яку соціокультурну ситуацію, виявляючи чинники її виникнення, перспективи розвитку та можливості цілеспрямованого впливу на неї; готувати різні види науково-дослідних робіт (реферати, аналітичні довідки, описи) з культурологічної тематики; презентувати результати проведених досліджень у відповідних формах. Випускники, що спеціалізувалися з "Практичної культурології", здатні мати системне бачення розвитку культури, аналізувати будь-яку соціокультурну ситуацію, виявляючи чинники її виникнення та перспективи розвитку; розробляти стратегії та тактики цілеспрямованого впливу на діяльність у сфері культури, використовуючи інструменти та механізми менеджменту соціокультурної діяльності, у т.ч. менеджменту персоналу, маркетингу та PR-технологій; здійснювати проектну діяльність у сфері культури, організовувати проектні команди, залучати до співпраці спонсорів та меценатів; аналізувати наслідки реалізації культурного проекту; готувати різні види науково-дослідних робіт з тематики прикладної культурології та презентувати результати проведених досліджень у формах доповіді, опису, експертного висновку.

Випускники, що здобули диплом магістра з культурології, здатні мати системне бачення функціонування культури та визначати тенденції її розвитку; вільно аналізувати будь-які культурні феномени, явища, соціокультурні процеси та ситуації; проводити експертизу об'єктів культурної матеріальної та нематеріальної спадщини, художніх цінностей, культурних проектів, науково-дослідної та освітньої діяльності, чинного законодавства України в галузі культури; здійснювати аналітико-прогностичне дослідження культурної політики України; презентувати результати проведених наукових досліджень у формах тез наукових доповідей, статей у фахових журналах, кваліфікаційних робіт; проводити навчальні семінарські та практичні заняття з культурології під керівництвом професорсько-викладацького складу вузу.

Таким чином, вже сьогодні соціальне партнерство у сфері гуманітарних наук постає інструментом стратегічного планування та механізмом досягнення спільних цілей для всіх учасників такої взаємодії: для робочих груп університетів ЄС та країн Східної Європи, органів державної влади та місцевого самоврядування, роботодавців та студентів.

Перехід до нової якості відносин всіх суб'єктів партнерства приводить і до трансформації системи цінностей. Патерналістські цінності представників освітнього простору, з одного боку, та ліберальні орієнтації роботодавців, що працюють в умовах ринку, з другого боку, починають замішуватися чіткою орієнтацією на взаємодію. Врахування вимог роботодавців для представників освіти означає гарантію працевлаштування випускників, тим самим й реалізацію для них соціальної захищеності. Роботодавці починають усвідомлювати, що партнерство

із освітніми закладами дозволяє їм впливати на зміст професійної підготовки (через корегування навчальних програм), що в свою чергу буде сприяти ефективності та стабільності їхнього бізнесу.

Висновок. Соціальне партнерство та міжнародна співпраця відкривають для системи освіти в галузі гуманітарних наук нові можливості. По-перше, це доступ до досвіду модернізації та реформування, накопиченого в установах ЄС. По-друге, міжнародна співпраця дозволяє здійснювати обмін досвідом з університетами-партнерами та впроваджувати нові соціально-педагогічні технології. По-третє, міжнародне партнерство забезпечує мобільність, культурний діалог та розвиток громадянського суспільства. По-четверте, соціальне партнерство дозволяє отримувати інформацію щодо ринку праці в секторі інформаційного, соціально-проектного, рекламного бізнесу, арт-менеджменту, event-менеджменту, освітньої діяльності тощо; з'ясовувати вимоги потенційних роботодавців до змісту навчання та рівня професійної кваліфікації персоналу; організувати стажування та виробничі практики для студентів, що дозволило розширювати перспективи працевлаштування випускників університетів. По-п'яте, така співпраця сприяє введенню нових навчальних дисциплін, покликаних формувати необхідні для ринку праці знання та навички. По-шосте, співпраця із стейкхолдерами, залучення студентів до спільних з роботодавцями проектів дозволяє відповісти навчальному процесу за спеціальністю "Культурологія" високим стандартам забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти [12, с. 5].

Отже, реалізація таких можливостей дозволить українській гуманітарній освіті набути конкурентоздатності та стати визначальним чинником політичного, соціально-економічного, культурного та наукового розвитку суспільства.

За шість років роботи відділення культурології в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка ми маємо суттєві позитивні зрушення насамперед у розумінні шляхів модернізації гуманітарної освіти, вироблення загальних з країнами ЄС освітніх стандартів, що забезпечать мобільність фахівців гуманітарних наук, адаптації фахової освіти до потреб сучасного ринку праці. Важливим моментом у цьому процесі є як взаємодія з європейськими партнерами, так і моніторинг ринку праці та діалог з роботодавцями та соціальними партнерами в Україні. Все це дає підстави для оптимістичного прогнозу щодо долі гуманітарних наук в ліберальній ринковій економічній системі, що формується в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Р. Г. Етика в высшем образовании [Електронний ресурс] / Р. Г. Апресян // Вестник Научно-исследовательского Института прикладной этики. – Вып. 26: Этика образования. – Тюмень: НИИПЭ, 2005. – Режим доступа: <http://www.ethicscenter.ru/ed/apr1.html>.
2. Долгин А. Прагматика культуры / А. Долгин. – М.: Фонд научных исследований "Прагматика культуры", 2002. – 168 с.
3. Закон України "Про вищу освіту", ст.10 "Стандарти вищої освіти" [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Каленюк І. С. Економіка освіти / І. Каленюк. – К.: Знання України, 2005. – 316 с.
5. Ларионова М. В. Сотрудничество в сфере образования в Европе: нормативная основа, методы и инструменты кооперации / М. В. Ларионова – М.: Логос, 2006. – 336 с.
6. Методические рекомендации по модернизации образовательного подхода и совершенствования социального сотрудничества для повышения конкурентоспособности специалистов гуманитарной сферы на основе анализа опыта ЕС по использованию профессионального стандарта. [Под общ. редакцией Мурава-Середи А. В., Андрущенко И. В., Котовой О. Г.] – Симферополь: Издательство Таврического национального университета имени В. И. Вернадского, 2013. – 40 с.
7. Национальная доктрина развития освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

8. Проект Темпус "Розвиток системи вищої освіти заради поліпшення соціального партнерства та конкурентоздатності гуманітарних наук – HESDeSPI" [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.tempus-hesdespi.eu/>.

9. Професійний стандарт "Спеціаліст з організації соціокультурних проектів і програм" [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://hesdespi.crimea.edu/node/2>.

10. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації [Develop educational programs. Guidelines]: [Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова. За ред. В. Г. Кременя]. – К.: ДП "НВЦ "Пріоритети", 2014. – 120 с.

11. Рубинштейн А. Я. Экономика общественных предпочтений. Структура и эволюция социального интереса / А. Я. Рубинштейн. – СПб.: Алетейя, 2008. – 560 с.

12. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [Електронний ресурс]. – К.: ТОВ "ЦС", 2015. – 32 с. – Режим доступа: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_eea_2015.pdf.

13. Трудовые ресурсы и социальная политика. Круглый стол [Електронний ресурс] // Отечественные записки. – № 3. – 2003. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/print.php?type=article&id=529&numid=12>.

14. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_9_April_2009.pdf.

15. Project Manual Tempus program project "Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness Nr: 159338-TEMPUS-1-2009-1-LV-TEMPUS-SMHES. – Riga: SIA Landmark, Information Systems Management Institute, Latvia, 2013 – 304 p.

16. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bergen.pdf>.

REFERENCES

1. Apresjan, R. G. (2005) *Jetika v vysshem obrazovanii* [Ethics of education]. *Vedomosti Nauchno-issledovatel'skogo Instituta prikladnoj jetiki* [Bulletin of the Research Institute of Applied Ethics]. Vyp. 26: *Jetika obrazovanija*. Tjumen', NIIPJe, Retrieved from <http://www.ethicscenter.ru/ed/apr1.html>.
2. Dolgin, A. (2002) *Pragmatika kul'tury* [Pragmatics of culture]. Moscow, Fond nauchnyh issledovanij "Pragmatika kul'tury".
3. Zakon Ukraïni "Pro vishhu osvitu", St.10 Standarti vishhoï osviti [Law of Ukraine "On Higher Education" Article 10 Standards of Higher Education]. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
4. Kalenjuk, I. S. (2005) *Ekonomika osvity* [Economics of education]. Kyiv, Znannya Ukraïni.
5. Larianova, M. V. (2006) *Sotrudnichestvo v sfere obrazovanija v Evrope: normativnaja osnova, metody i instrumenty kooperacii* [Cooperation in the area of education in Europe: the regulatory framework, methods and tools of cooperation]. Moscow, Logos.
6. *Metodicheskie rekomendacii po modernizacii obrazovatel'nogo podhoda i sovershenstvovanija social'nogo sotrudnichestva dlja povyshenija konkurentosposobnosti specialistov gumanitarnoj sfery na osnove analiza ES po ispol'zovaniju professional'nogo standartu* (2013) [Methodical recommendations on the modernization of the educational approach and the improvement of social cooperation to increase the competitiveness of humanitarian specialists on the basis of the analysis of the EU experience in the use of a professional standard] Pod obshh. redakciej Murava-Sereda A.V., Andrjushhenko I.V., Kotovoj O.G. Simferopol', Izdatel'stvo Tavricheskogo nacional'nogo universiteta imeni V.I. Vernadskogo.
7. Nacional'na doktrina rozvittku osviti [National Doctrine of Education Development], zatverdzhena Ukazom Prezidenta Ukraïni vid 17 kvitnya 2002 roku № 347/2002. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
8. Proekt Tempus "Rozvittok sistemi vishhoï osviti zaradi polipshennja social'nogo partnerstva ta konkurentnozdatnosti gumanitarnih nauk HESDeSPI" [Project Tempus "Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness"]. Retrieved from <http://www.tempus-hesdespi.eu/>.
9. Profesijnij standart "Specialist z organizacii sociokulturnih proektiv i program" [Professional standard "Specialist in the organization of socio-cultural projects and programs"]. Retrieved from <http://hesdespi.crimea.edu/node/2>.
10. Rozroblennja osvitnih program. Metodichni rekomendacii (2014) [Develop educational programs. Guidelines]. Avt.: V. M. Zaharchenko, V. I. Luvovij, Ju. M. Rashkevich, Zh. V. Talanova. Za red. V. G. Kremenja. Kyiv, DP "NVC "Prionteti".
11. Rubinshtejn, A. Ja. (2008) *Jekonomika obshhestvennyh preferencij. Struktura i jevolucija social'nogo interesa* [Economics of public preferences. Structure and evolution of social interest]. St. Petersburg, Aletejia.
12. Standarti i rekomendacii shhodo zabezpechennja jakosti v Jevropejs'komu prostori vishhoï osviti (ESG) (2015) [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)]. Kyiv, TOV "CS". Retrieved from http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_eea_2015.pdf.
13. Trudovye resursy i social'naja politika. Kругlyj stol (2003) [Labor resources and social policy. Round table] // *Otechestvennye zapiski*, 3. Retrieved from <http://www.strana-oz.ru/print.php?type=article&id=529&numid=12>.

14. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve (2009). Retrieved from http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_9_April_2009.pdf

15. *Project Manual Tempus program project "Higher Education System Development for Social Partnership Improvement and Humanity Sciences Competitiveness* Nr: 159338-TEMPUS-1-2009-1-LV-TEMPUS-SMHES (2013). Riga, SIA Landmark, Information Systems Management Institute.

16. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen. (2005). Retrieved from <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bergen.pdf>.

Надійшла до редколегії 16.05.17

И. И. Масликова, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрывается содержание механизмов обеспечения качества культурологического образования и роста роли гуманитарного знания как в Украине, так и в странах ЕС. В качестве таких механизмов рассматриваются международное сотрудничество и социальное партнерство в системе высшего образования. Описывается положительный опыт реализации международного сотрудничества и социального партнерства в Киевском национальном университете имени Тараса Шевченко, участниками которого были европейские университеты, работодатели, представители органов государственной власти и студенты. Обозначаются профессиональные компетентности, которые получили выпускники отделения культурологии КНУТШ благодаря учебным программам, созданным в процессе такого сотрудничества. Утверждается, что механизмы международного сотрудничества и социального партнерства позволяют осуществлять обмен опытом, обеспечивают мобильность персонала, помогают внедрять новые педагогические методы, позволяют вводить новые учебные дисциплины, способные формировать у студентов необходимые для рынка труда знания и навыки, соответствовать высоким стандартам качества в Европейском пространстве высшего образования.

Ключевые слова: гуманитарное образование, культурология, международное сотрудничество, программа "Темпус", проект HESDeSPI, социальное партнерство, обеспечение качества образования.

I. I. Maslikova, PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

INTERNATIONAL COOPERATION AND SOCIAL PARTNERSHIP AS MECHANISMS OF QUALITY ASSURANCE OF CULTURAL EDUCATION

The article focuses on the problems of modern higher education in Ukraine and the EU. A special attention is paid to issues of the mechanisms for internal Quality Assurance of education and for increase of the role of the humanities in both Ukraine and the EU. As such mechanisms are considered international cooperation and social partnership in higher education. The paper describes the positive experience of realization of international cooperation and social partnership in Taras Shevchenko National University of Kyiv in the framework of the HESDeSPI project (2010-2013), the participants of which were European universities (Armenia, Georgia, Italy, Latvia, Moldova, Portugal, Ukraine), employers from Kyiv and Simferopol, government, public and administrative agents (especially Ministry of Education and Science of Ukraine and Ministries of partner countries), and students. Special attention is given to the tasks of the project, the stage of its implementation and the results, which had a significant impact on the formation of curricula for bachelors of cultural studies (2011) and masters of cultural studies (2015) at the Faculty of Philosophy of the Kyiv University. These mechanisms helped project-team first of all to determine the set of professional competences of bachelors of cultural studies and masters of cultural studies, and then to form these professional competencies of students in the educational process. Thus, it can be argued that the mechanisms of international cooperation and social partnership allow the exchange of experience in the modernization and reform of the higher education system with the EU universities, provide staff mobility in order to exchange teaching and scientific experience, provide information on the labor market in the cultural sector, help to introduce new academic disciplines and progressive teaching methods, organize training and practices. These actions allow graduates to be ready to the demands of the labor market and allow our higher education to meet the high quality standards of the European Higher Education Area.

Key words: higher education, humanitarian education, cultural studies, international cooperation, Tempus program, HESDeSPI project, social partnership, quality assurance of education.

УДК 130.2

A. Y. Morozov, Doctor of Philosophical Science, Associate Professor
Kiev National University of Trade and Economics
19 Kioto Street, Kyiv, 02156, Ukraine
anddriy.morozov@gmail.com

MORAL AND RELIGIOUS MOTIVES IN THE WORKS OF J.R.R. TOLKIEN: CULTURAL CONTEXT

The main moral and religious themes of J. Tolkien's novels "The Lord of rings" and "The Silmarillion" are observed in the article. It is analyzed that Tolkien followed Christian tradition, sharing st. Augustine's conception of evil as the absence of good. It is clarified Tolkien's anti-Nietzschean position where evil is equal to the will to power, while the good is associated with humility and serving. It is shown an author's interpretation of Socratic classic inquiry: would people live virtuous life if they achieve omnipotence and why moral life is preferable than immoral one. According to Tolkien, human moral obligations are closely connected with the awareness of freedom and mortality which are regarded as a gift to a man, enabling to escape from senseless "bad infinity" (Hegel) of material determinant existence. In its turn, a notion of "gift" refers to metaphysical model of world that assumes divine being and his providential intervention in the course of earthly history. One of this divine providence's manifestation is so called "eucatastrophe", unexpected salvation from tragedy, therapeutic consolation that returns to a man the feeling of meaningfulness and joy of being. It is suggested that salvation can be interpreted in romantic way as coincidence point of trajectories of art and nature, where fairy tale embodies in life, and life starts to be built according to the laws of fairy tale.

Keywords: virtue, evil as absence of good, will to power, death as a gift, providence, salvation.

The formulation of the problem. The well-known writer Tolkien was a professor of English and literature in Oxford, but not a professional philosopher. However, in his field of philology and linguistics, he was the leading scientist and has friends among many prominent intellectuals of the time, including K. Lewis, C. Williams,

O. Barfield and others. In communication and correspondence, they touched upon many questions that went beyond the narrow scope of research on literature and ancient languages: themes of myth and fairy tales, cosmology and eschatology of various folks, problems of ecology and technology, the relationship of science and relig-